

ԵՐԱԺՇՏԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԱՌՈԳԱՆԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

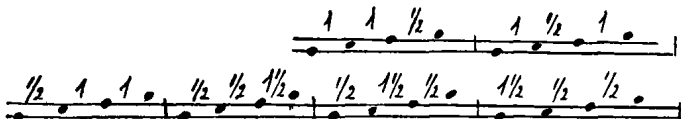
Ա. ՍԱՂՄՈՍԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

ՔԱՌԱՂԱՐՆԵՐՈՒ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ. — ՍԱՂՄՈՍԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ. —

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄԸ ԵՒ ԻՐ ՏԱՐՐԵՐԸ՝

Ա. ԱՄԱՆԱԿ, Բ. ՇԵՇՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ, Գ. ԿԵՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Հայ ժողովրդային եկեղեցական երաժշտությունը չի հանգչիր եւրոպական մեծագոյն եւ փոքրագոյն ձայնաւորներու (Toucat) հիման վրայ, այլ բառալարներու զրույթեան վրայ, պայմանաւ որ երբ բառակներն իրարու շղթայենք՝ նախորդ քառեակին վերջին ձայնը յետնորդին առաջինը լինի: Հայ երաժշտութեան տիրական քառեակն է մեծագոյն բառեակը (Dur Quarte), որուն սկիզբի եւ վերջի ձայները մնալով միշտ անփոփոխ՝ միջանկեալները կը փոփոխուին:

Այս վեց քառեակներուն զանազան շաղկապումներով կը կերտուին հայկական բոլոր եղանակները: Սաղմոսերգությունները կ'առարարանուի հետեւեալ կերպով:

ա) Սաղմոսերգություններն Հայ լեզուին մէջ համապատասխան բառը կը նշանակէ սաղմոսառացութիւն: Անիկա, քարոյին եւ երգին միջև միջին տեղը կը զբաւէ: Այդպէս, երգութեն կ'արտասանուին սաղմոսը, օրհնութիւնը, աղօթքը, ինչ կտակարանը (ի բայ ասեալ մարգարեական գիրքերը):

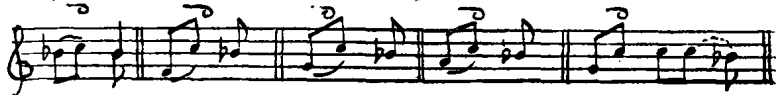
բ) Ձրուցեցող երաժշտական որոշ հիմ մը է կշռականութիւն մը կ'ենթադրէ արդէն:

1) Փոխ, երկու մենեքողներուն փոխնիփոխ սաղմոսը: Փոխին պարունակն (Umfang) է փոքր եռեակ (kleine Terz) մը, ինչպէ՞՝ g - a - b: Սաղմոսի համարները առհասարակ գրեթէ նոյն երկառութիւնն ունեցող երկու մասերու կը բաժնուին: Առաջին մասին առաջին բառը g-ով կ'սկսի, եւ մինչև նոյն բառին շնչաւիժը՝ կը կրկնուի: Երկրորդ մասին վանկին վրայ g-ն՝ a-ի կը բարձրանայ: Նոյն այս ձայնին վրայ կը թաւալի ընթերցումը մինչև առաջին մասին վերջին բառին շնչաւիժը, երբ շնչաւիժ վանկը կը բարձրանայ b ձայնին, որ առաջին մասին հանգստամայն (Ruheton) է կամ աւարտամայնը (Schlusston), եւ անգամ մը միայն կ'երգուի: Երկրորդ մասն էս նոյն կերպով է եղանակով կը զորոգորուի, սա զանազանութեամբ միայն որ, g - a - b ձայներու շարայարութիւնը կը փոխուի g - b - a-ի. g-ն՝ սկզբնամայն (Anfangston) է, b-ն՝ առաջին բառին շնչաւիժը (Accentton = շնչաւիժ ձայնը), եւ a-ն՝ առաջին համարին երկրորդ մասին վերջամայնը կամ աւարտամայնը: Ըստ այսորմ, ամեն սաղմոս զրուցեցողութեն կը զորոգորուի երկու մենեքողներու կողմէ: Վերջին համարին վերջին երկու վանկերը իրման ետեակի ոգոսմով մը b - g կ'երգուին: Փոխի յօրինուածքին հետեւեալ տախտակը հստակ է:

Փոխին առաջին մասը		
Սկզբնամայնք	Շնչաւիժ	Աւարտամայնք
g	a	b
Փոխին երկրորդ մասը		
g	b	a
Վերջին համարին երկրորդ մասը		
g	b	b-g

բ) Հորգափե ... որ ցոյց կուտայ աստիճանաբար կամ ստամբ եղած ձայնի բարձրացում մը ղէպի *cés* կամ *c'* ձայնը և — անմիջապէս. և կամ նոյն ձայնին կրկնութենէն վերջ — խնարհում մը ղէպի *b*, ինչպէս:

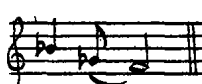
Շեշտաձայնին (*Betonungston*) պարզապէս միացնելով կէսադրութեան ձայնակումի բանաձևները՝ կը ստանանք *cés* եփեսոյ բանաձևները (*Accentformeln*):

գ) Եկադրութիւն: Երաժշտական նախադասութիւն կերտող նշանները չորս են.

1) Միջակէ —, որ *Kolon*ին և *Semikolon*ին կը համապատասխանէ: Անիկա ձայնի անկում մը ցոյց կուտայ գլխաւոր բառալարին բառակէն ղէպի Միակը (*Prime*), հետեւալ անկումի ձևերով (1):

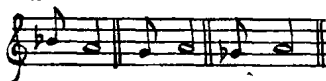
կամ

2) Աստակէ —, որ *Komma*ին կը համապատասխանէ: Անիկա ձայնի խոնարհում մը ցոյց կուտայ գլխաւոր բառալարին բառակէն ղէպի մեծ կամ փոք երկակը, հետեւալ անկումի ձևերով.

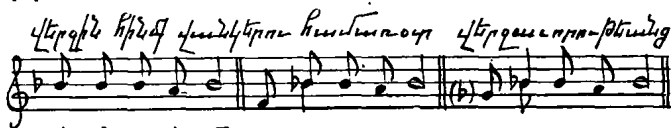

3) Բութ —, որ պարզապէս համեմատ կը համապատասխանէ *Komma*ին, *Kolon*ին, *Semikolon*ին և անշարժ նշանին (*Gedankenstrich*), երբ պարբերութեան մը և կամ բառի մը քաջատրութիւն տալու հարկ ներկայանայ. այսպէս. — *Komma*. Յիսուս, քաղաւոր Հրէիք — *Kolon*. Այսուհետէ: Օրենքն սուրբ են — *Semikolon*. զորեւ՝ այսօր յամենայն գործընէ: Եւ այլում ուրի հասանկից Բեզակին ունի — Անշարժ նշան. եւ ետք ի յիշատակին որդիս Աստուծոյ ինչի՝ — որոց հաւատացեան յանուն նորա: Անիկա ցոյց կուտայ ձայնի աստիճանական էջ մը — քիչ անգամ բարձրացում — գլխաւոր բառալարին բառակէն ղէպի ետեակը, ձայնանկումի հետեւալ ձևերով.

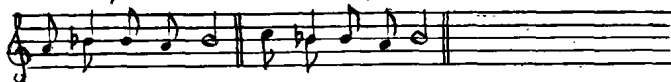
Բութ-ձայնակումի բանաձևները, սովորաբար, յաջորդ նախադասութեան կը կցուին առանց որեւէ դադարի:

4) Վերջակէ —, որ *Punkt*ին կը համապատասխանէ: Անիկա ցոյց կուտայ ձայնի էջ մը կամ բարձրացում, և կամ միմիայն բարձրացում մը՝ գլխաւոր բառալարին ղէպի բառակը՝ վերջին հինգ վանկերուն վրայ միայն քործադրուող զանազան տեսակ իրարմէ համառօտ և երկար ձայնակումի բանաձևներով.

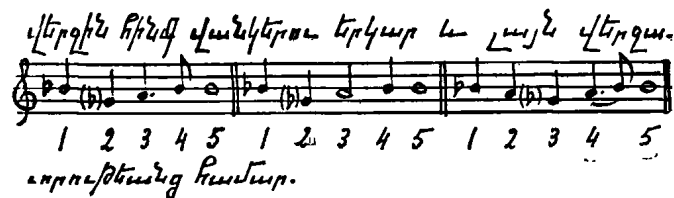
1 2 3 4 5.

համար.

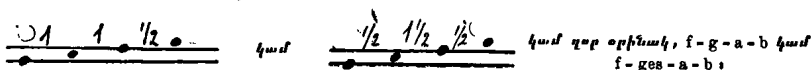
(1) Զայնակումի իւրաքանչիւր բանաձևէ ետք կարելի է կա՛մ ըստ կամո հանգիչի և կա՛մ նախադասութիւնը յաջորդին կապելով շարունակել:

(2) Կապով մը նշանակուած ձայնանշաններուն տակ մէկ վանկ միայն կը զրուի:

Նախադասութիւններն ցոյց տուող նշանները (Satzzeichen) գիծին վրայ կը դրուին, որոնցմէ բացառութիւն կը կազմէ միայն բութը որ բառի մը վերջին գիծին վերեւ կը դրուի, շեղ ուղղութեամբ վերէն վար իջնելով, այսպէս — Յիսուս՝ քաջաւոր Հրէից:

Ուրիշն կը տեսնուի որ իւրաքանչիւր կէտադրութեան նշանն զիջաւոր բառալարին մէկ որոշ ծայրամասին կը համապատասխանէ եւ քէ՝ առողանութիւնը մեծագոյն բառալար (Dur-Tetrachord) մը կը կերտէ.

Նշառանշանին միացնելով կէտադրութեան. ծայրանկիւմ օտարաները, կը տառանք ցեղային բանաձեւերը, ինչպէս.

Ծեշտ վերջապէս Ծեշտ կրկնում Ապրակէտ

Երթ - ի - իս - զու - ղու - թիւն: Ոչ վարձու - ցա - հարու - ցա - նը:
Ծեշտ - ի - թ ապրիլ - անայն միջակէտ Բարգանդ վերջապէս:
Մի - յն ու - նիս ինչ քն ու սեւ. Ով է սա թափա տր - փառաց:
Որ - ար - սի - կին - ոյ - մեր - չե - նայ - ի - սա .

Յիշատակութեան արժանի են նմանապէս սկզբնաւորութեան եւ վերջաւորութեան բանաձեւները: Սկզբնաւորութեան բանաձեւներ կրնան ըլլալ. 1) ընթերցումի մը սկզբնաւորութեան բանաձեւներն ու 2) նախադասութեանց սկզբնաւորութեան ստեղծները: Առաջինները — որոնք վերջակէտային ձայնանկոմի տարազներ են — կը սկսին ա) բարձրագոյ բառակ - ոստումով մը գլխաւոր բառալարին միակէն (Prime) ղէպի բառակը. բ) աստիճանական բարձրացումով՝ եոյճ բառալարին միակէն ղէպի բառակը. գ) նոյնիմն բառակով: Երեք պարագաներուն ալ, գլխաւոր քառեակը սկիզբէն իսկ յաւաքակի կը կրկնուի. ինչպէս.

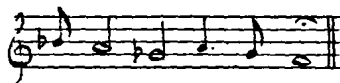
Առեւանսիբոյ շի սու սի փրիս - - - - - ար սի:
Արկնմեր շի սուս փրիս արու - - - - - ու սէ:
Ըն թեր ցուածս ի' յով սրայանարիս - - - - - ու է:

Ոմանք սակայն՝ անկասելի կերպով՝ եման եռեակի կամ հնգեակի ոտումով, մինչեւ իսկ փոքր երկեակով կը սկսին: Նախադասութեանց սկզբնաւորութիւն կերտող բանաձեւներ կրնան մ - ւ՝ ձայնամիջինն սր է է մէկ ձայնով սկսիլ. ըստ այսմ կերտելով նախադասութեանց սկզբնաւորութեան զանազան բանաձեւներ: Վերջաւորութիւն կերտող բանաձեւներ են.

Մարգարէական գիրքերու ընթերցման համար.

— Վերջին երկուքը առաջիններուն չըջեալ (transponiert = փոխադրեալ) ձեռքն են —
նոր կտակարանի համար ընդհանրապէս.

պատարագի մէջ.

կէտադրութիւնն աւ շեշտադրութիւնը միասին հնդեակի ձայնամիջոց մը կը կերտեն f-g-a-b-c համ f-ges-a-b-c: d, es է dēs ձայները՝ որոնք իբրև եղանակային քիմով (melodische Biegung) միայն նկատի առնուած են՝ կէտադրութեան և շեշտադրութեան ձայներուն հետ ձնունդ կուտան քառալարներու չորս տեսակներու և փոքրացած ութեակի (verminderte Octave) մը, d-dēs:

Չորս քառալարները հետեւեալներն են. ա) մեծագոյն, 1) f-g-a-b և 2) փոքր երկեակով, f-ges-a-b: բ) փոքրագոյն (Moll). 1) c-d-es-f և 2) փոքր երկեակով, b-cēs-dēs-és:

Սաղմուններուն եղանակային յօրինուածքին շուրջ մանրամասնօրէն պիտի խօսինք Ութ-Ձայն-ներու դրութեան մէջ, քանի որ Ութ-Ձայն եղանակներով կ'երգուին անոնք:

(1) dēs ձայնը միմիայն վերաւորութիւն կերտող բանածններուն մէջ կը կիրարկուի:

(Յովհաննու Աւետարան, Ի. 15)

Բառաշեշտք.

Արորակէր.

Ար Բոյ և և Կարանիս չի սու արհրիստ սի որ ըստ շոք հան նոս,
 Ակուածք.

Ակքն. Բանաշեւ արորակէր.

Արին Ար չի սու արիս Կոս և - սէ. և սէ զնա չի սուս,
 2 շէր-Բոս. Բարցանիւ-արորակէր նախ. սկզբն-Բանաշեւ. Աոդ-Բոս.

Կին դո՛ւ չի Լուս, Կո ինչ ռիս, նր ևս այսպիսի չի զուս
 նախ. սկզբն արորակէր.

Արակէր երկար-Բոս. նախ. սկզբն.

Թէ Կարսիկ Կաննի զէ, և սէ զը նա. Ար. և Թէ դոս
 Բառաշեշտք. Բոս շէր-արորակէր. Բարցանիւ-արորակէր.

Բար չէր ըզ նա և ուն ինչ, ուր և գիտ ըզ նա
 արարող և Բանաշեւ Կուս.

Կի ևս և ուր ըզ նա. Կի ևս և ուր ըզ նա.

Առ ի լուսարանութիւն, կուտանք՝ կէտերու, շեշտերու և ամանակներու բաղդատական հետեւ տախտակը. միանգամայն նաև անոնց նշանակութիւնը: Այն ձայները որոնք որն է ցուցում լուսին՝ կը կոչենք անցումի ձայներ (Übergangstöne):

ԿԷՏԵՐՈՒ. ՇԵՏԵՐՈՒ ԵՒ ԱՄԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ԲԱՂԴԱՏԱԿԱՆ ԱՂԻՍԱԿ												
Թիւ		նշան	նշան	անուններ	համապատասխան		Թիւ	նշան	նշան	պարունակ		անցումի նշան
կարգի	նշան				նշան	անուններ				Ա.	Բ.	
ԿԷՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.												
1	1	2 4	միջակէտ	1	:	Kolon	1	f	es	es		
				2	;	Semikolon			f	f		
2	2	2 4	ստորակէտ	,		Komma	2	g ges	ges	g	d	
3	3	2 4	բութ	1	,	Komma	3	a	a	a	es	
				2	:	Kolon			b	b	dés	
				3	;	Semikolon			cés	d		
				4	—	Gedankenstrich			dés			
4	4	4 4	վերակէտ	.		Punkt	4	b				
ՇԵՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ												
5	1	1 4	շեշտ	1	!	Ausrufungszeichen	5	d	cés			
				2	,	Komma						
6	2	1 4	հարցանիշ	?		Fragezeichen						
ԱՄԱՆԱԿ												
7	1	1 16	երկաթ	⌣		Fermate						
8	2	1 16	սեւի	♯		Sechszehntel						

Գերմաներէն Քարգամնց
ՊԱՍԿԱՆ ՎԵՐԻ. ԲՈՒՄԱՆՅԱՆ

ԿՈՄԻՏԵԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏՆԵՐ
Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft 1899

ՄԻՒՌՈՆՈՐԸՆԷԲ ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՄԷՋ

Մարտի վերջին Կիրակիին, վաղը, երբ Վիեննայի ներկայ Թիւր մամուլը յանձնուած էր լայն առգէն, Անթիլիաթի կաթողիկոսանիտ եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենայ Բ. միւռնի օրհնութիւն, կիւրիկեան Թեմբու հոգեւոր պէտքերն համար, Թէև, հակառակ եղած պատուագիր հրաւերներուն, կարելի չեղաւ Ս. Աթոռայ կղզիէ ներկայացուցիչ ունենալ նուիրազօրութեան այդ եկեղեցական հանգէսին, բայց Ս. Գաարիբալդէ լայրը և բովանդակ Միաբանութիւնը սրտագին սիրով հաղորդ կը ղգան ինքզինքնին՝ Կիրիկիոյ տարագիր հայ ժողովուրդին համար մասնաւորապէս և լայն եկեղեցւոյ համար ընդհանրաբար նշանակալից այդ խորհրդակատարութեան ազգած հոգեւոր բերկրանքին: Ամէնուս, ինչպէս բովանդակ հայութեան, իղձն է որ Սոյոյ նմանացած Թեոֆիլ բարեյայտը վերակազմութեան տեսակէտով՝ այս կրօնական և ազգային անդէսը խրախուսի և նոր սղեւորութեան առիթ մը ըլլայ Թէ Աթոռակալ և Աթոռակից ղոյճ վեհերուն և Թէ՛ իրենց եկեղեցական զասուս և ամբողջ ժողովուրդին համար:

Գալով Անթիլիաթի գետինին գնման և ազգային սեպականացման հարցին, որուն պիտի անդրադառնանք յաջորդէ, ի խոր սրտէ կը ցանկանք որ լիուրի յաջողութեամբ պատկուին այդ մասին տածուած յոյսերը:

28 Մարտ 1936

ԽՄԲ. ՎԵՐՆԵՐ